

Режим доступу: <http://document.ua/pro-organizaciyu-vzaemodiyi-organiv-dosudovogo-rozsliduvannj-doc119907.html>.

6. *Грамович Г.И.* Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений: учеб. пособ. / Г.И. Грамович. — Мн.: МВШ МВД СССР, 1987. — 237 с.
7. *Клименко Н.І.* Судова експертологія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / Н.І. Клименко. — К.: ІнЮре, 2007. — 528 с.
8. *Абрамова В.М.* Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання: дис. ... канд. юрид. наук // В.М. Абрамова. — К., 2004. — 260 с.

Резюме

Рассмотрены отдельные вопросы получения следователем образцов для сравнительного исследования с участием специалиста. Даны рекомендации по повышению эффективности производства этого следственного (розыскного) действия.

Summary

The main issues of receiving by an investigator the samples for a comparative forensic researchment conducted with the help of a specialist are discovered in this article. Samples for a forensic researchment, a forensic expertise, a specialist, investigative actions. Some recommendations concerning the improvement of the effectiveness of conducting this investigative action are also given below.

УДК 343.985

**А.В. Холостенко, канд. юрид. наук,
в. о. начальника кафедры**

Одеський державний університет внутрішніх справ

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

У статті розкриті деякі проблемні питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження по злочинам у сфері одержання неправомірної вигоди, зокрема особливості тимчасового вилучення та арешту майна, тимчасового доступу до речей і документів, а також запропоновані шляхи подолання існуючих вад на законодавчому рівні.

Хабарництво в Україні набуло загрозливих масштабів. Тотальна недовіра мільйонів громадян до правоохоронних органів і судів в Україні пов'язана з тим, що хабар сьогодні значить більше, ніж закон, коли винні у скоєнні злочину — звільняються від відповідальності, а невинні — можуть бути покарані.

Хабарництво є поживним ґрунтом корупції, що пронизала усі гілки влади, згори донизу, і стала однією з головних загроз національній безпеці України. Ясно, що корупція як системне явище потребує, відповідно, і системних засобів протидії, на що спрямовано законодавчі ініціативи різних суб'єктів, зокрема щодо прозорості органів державної влади, обмеження їхнього втручання у бізнес та ін. [6].

Важливою складовою системних дій щодо протидії хабарництву і корупції є вдосконалення законодавства в частині його відповідності умовам сучасного життя, а також міжнародним стандартам, до яких прагне наша держава.

Доречі, Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією” [4] 18 травня 2013 року ввів у правозастосовну діяльність поняття “одержання неправомірної вигоди”, а також суттєво змінив положення розділу XVII Кримінального кодексу України [2].

Окрім того, вже минув цілий рік з того моменту, як вступив в дію новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі — КПК України) [3], який суттєво модернізував порядок здійснення кримінального провадження, запровадив низку нових інститутів, до яких слід віднести інститут слідчого судді, заходів забезпечення кримінального провадження, негласних слідчих (розшукових) дій, укладення угод тощо. Аналіз його новацій свідчить про те, що законодавець не просто оновив кримінальне процесуальне законодавство, а здійснив його докорінні зміни, що, по суті, мають наслідком зміну парадигми кримінального процесу, сталих підходів до розуміння його засадничих положень [9, с. 5]. Протягом року випробувань запроваджених новел новий КПК України не зазнав жодної зміни або доповнення і тому потребує ретельного вивчення проблематики застосування його окремих правових норм.

Так, при розслідуванні кримінальних проваджень по злочинам у сфері одержання неправомірної вигоди, сторона обвинувачення зіткається з проблемою дотримання законності під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема таких, як тимчасове вилучення майна, арешт майна, а також тимчасовий доступ до речей і документів, при застосуванні яких обмежується право особи, гарантоване ст. 41 Конституції України, а саме: можливість володіти, користуватися та розпоряджатися певним її майном до вирішення питання про його арешт або повернення [1].

Проблематику провадження заходів забезпечення кримінального провадження досліджено в працях провідних науковців нашої держави, а саме: О.В. Верхогляд-Герасименка, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевого, С.М. Смокова, Л.Д. Удалової, В.І. Фаринника, О.Г. Шила.

Поряд з цим, слід зазначити, що в методиці розслідування злочинів, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди, існує багато невирішених питань, в тому числі проблема належного застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення майна, арешт майна, тимчасовий доступ до речей і документів.

Інститут тимчасового вилучення майна є новелою КПК України, навколо якої точилася гостра дискусія, тому в статті наведені шляхи її вирішення, як результат проведення дослідження проблемних питань застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження, що виникають при розслідуванні злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди і, насамперед, розроблення способів подолання існуючих вад на законодавчому рівні.

Полеміка щодо процедури застосування тимчасового вилучення та арешту майна, тимчасового доступу до речей і документів постає перед нами, головним чином, під час проведення досудового слідства по злочинах у сфері одержання неправомірної вигоди тому, що огляд місця події або обшук, які пов'язані із затриманням особи під час скоєння аналізованого кримінального правопорушення, найчастіше супроводжуються тимчасовим вилученням майна не тільки підозрюваного, а й інших учасників процесу. Неоднаковість порядку застосування заходів забезпечення кримінального провадження, пов'язаних з обмеженням права власності, може призвести до виникнення сумнівів щодо доведеності вини особи, а якщо докази будуть одержані з порушенням норм діючого законодавства, то вони не можуть у подальшому лягти в основу обвинувачення. Згідно з ч. 3 ст. 62 Конституції України всі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь [8, с. 5]. Визнаватися допустимими і використовуватися як докази в кримінальній справі можуть тільки фактичні дані, одержані відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Перевірка доказів на їх допустимість є найважливішою гарантією забезпечення прав і свобод людини і громадянина в кримінальному процесі та ухвалення законного і справедливого рішення у справі. Аналіз відповідного конституційного положення — “обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом” — дає підстави для висновку, що обвинувачення у вчиненні злочину не може бути обґрунтоване фактич-

ними даними, одержаними в незаконний спосіб, а саме: з порушенням конституційних прав і свобод людини і громадянина; з порушенням встановлених законом порядку, засобів, джерел отримання фактичних даних; не уповноваженою на те особою тощо [10, с. 55].

Дотримання норм чинного КПК України під час вирішення таких питань, як тимчасове вилучення та арешт майна, потребує детального тлумачення, з метою їх однакового застосування всіма учасниками кримінального провадження. Ю. Р. Мірошніченко зазначає, що проблема тимчасового вилучення та арешту майна за новим кримінальним процесуальним законом постала тоді, коли органи досудового розслідування, доводячи деколи ситуацію до абсурду, почали звертатися до судів із клопотаннями про арешт геть усіх речей, які тим чи іншим шляхом потрапили до сфери кримінального провадження. Щоправда, слід погодитися з тим, що норми, які регулюють діяльність компетентних органів із приводу вилучення майна та вирішення його подальшої долі, є досить суперечливими [11]. Проте, на нашу думку, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором змушені звертатися до слідчого судді із зазначеними клопотаннями, навіть, на перший погляд і абсурдними, для уникнення припинення тимчасового вилучення майна, у зв'язку з відсутністю відповідного клопотання.

При втіленні в процес тимчасового вилучення та арешту майна перед працівниками правоохоронних органів виникають наступні проблемні питання.

1. Згідно ч. 1 ст. 167 КПК України тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення, а у відповідності до ч. 1 ст. 170 КПК України, арештом майна є тимчасове позбавлення підозрюваного, обвинуваченого можливості відчужувати певне його майно за ухвалою слідчого судді або суду до скасування арешту майна у встановленому КПК України порядку. Відповідно до вимог КПК України арешт майна може також передбачати заборону для особи, на майно якої накладено арешт, іншої особи, у володінні якої перебуває майно, розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його.

В ході аналізу зазначених правових норм, звернемо увагу на те, що законодавець надає право слідчому, прокурору під час тимчасового вилучення майна, позбавити підозрюваного можливості володіти, користуватися та розпоряджатися певним його майном — тобто взагалі права власності на майно (ч. 1 ст. 317 Цивільного кодексу України) [5].

В той же час, слідчий суддя (на якого, у відповідності із п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України, покладено здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні) своєю ухвалою може позбавити підозрюваного, обвинуваченого лише можливості відчужувати певне його майно, або розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його. Слід зауважити, що поняття “відчуження” охоплюється поняттям “розпоряджання”. Таким чином, вказані статті необхідно між собою узгодити в контексті тлумачення права власності.

2. Невирішеним залишається питання щодо законності вилучення та накладення арешту на майно, яке є речовим доказом у провадженні, але належить не підозрюваному або обвинуваченому, а іншим учасникам кримінального провадження.

Деякі слідчі обґрунтовують неприйняття рішення в порядку ст. 169 КПК України щодо майна, вилученого в ході огляду місця події, посиленням на визнання такого майна речовим доказом по кримінальному провадженню та необхідністю проведення судових експертиз. На думку О. А. Колесникова, така практика суперечить логіці закону та правозастосовній практиці [7, с. 114]. Цією проблематикою займався С. М. Смоков, який вважає за доцільне передбачити можливість тимчасового вилучення та накладення арешту на майно, яке є речовим доказом у провадженні, як належного підозрюваному, обвинуваченому так й іншим особам [12, с. 112], з чим ми погоджуємося та пропонуємо наступні шляхи подолання існуючих перешкод.

У Кримінальному процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 9—10, ст. 88) внести наступні зміни:

1) частину першу статтю 167 викласти в такій редакції:

“1. Тимчасовим вилученням майна є фактичне позбавлення підозрюваного або інших учасників кримінального провадження можливості користуватися та розпоряджатися певним його майном до вирішення питання про арешт майна або його повернення”;

2) частину другу статті 167 доповнити пунктами п'ятим та шостим такого змісту:

“5) майно, відносно якого прийматиметься рішення щодо визнання його речовим доказом;

6) майно, відносно якого прийматиметься рішення щодо його арешту для забезпечення цивільного позову або конфіскації майна”.

Ці пропозиції забезпечать можливість стороні обвинувачення:

- тимчасово вилучати, окрім майна підозрюваного, майно інших учасників кримінального провадження;
- тимчасово вилучати майно, яке в подальшому буде визнане речовим доказом;
- тимчасово вилучати майно з метою його подальшого арешту для забезпечення цивільного позову або конфіскації майна.

Особливу увагу необхідно звернути на те, що в запропонованій нами редакції ст. 167 КПК України, виключення з ч. 1 вказаної статті позбавлення можливості “володіти”, звільнить нас від проблеми вирішення питання щодо накладення арешту на майно інших учасників кримінального провадження, яке в подальшому буде визнаватися речовим доказом. Ми вважаємо за доцільне вказане майно не арештовувати, а здійснювати його вилучення, так як, згідно ч. 1 ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та, у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом, вилучити їх.

Саме цей алгоритм тимчасового вилучення майна інших учасників кримінального провадження, яке планується, визнати речовим доказом, а також подальше отримання відповідного рішення слідчого судді, ми вважаємо найбільш оптимальним, у зв’язку з тим, що він виключає суперечки щодо обґрунтованості накладення арешту на майно осіб, які не притягуються до кримінальної відповідальності (свідок, потерпілий та ін.).

На нашу думку, всі речові докази, які були вилучені без відповідного рішення слідчого судді щодо їх вилучення або в подальшому на них було накладено арешт, можна вважати отриманими всупереч порядку, встановленому КПК, і тому — недопустимими.

Отже, під час розслідування злочинів, пов’язаних з одержанням неправомірної вигоди, необхідно вимогливо відноситись до законності збирання доказів для уникнення визнання їх недопустимими.

Проведене дослідження проблемних питань застосування деяких заходів забезпечення кримінального провадження, що виникають при розслідуванні злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди, вплинуло на розробку пропозицій щодо їх подолання: запропонована нова редакція відповідних статей КПК України, сутність якої полягає у збільшенні кола учасників кримінального провадження, що можуть піддаватися тимчасовому вилученню майна, розширене поняття “тим-

часово вилученого майна”; а також розроблений алгоритм тимчасового вилучення майна інших учасників кримінального провадження; надання стороні обвинувачення можливості ефективно застосовувати такі заходи забезпечення кримінального провадження як тимчасове вилучення та арешт майна, тимчасовий доступ до речей і документів та уникати фактів отримання доказів внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України.

Використання наведених нами рекомендацій щодо вдосконалення кримінально-процесуального законодавства сприятиме викоріненню випадків незаконного отримання доказової інформації під час здійснення заходів забезпечення кримінального провадження при розслідуванні злочинів у сфері одержання неправомірної вигоди.

Список використаної літератури

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 06.10.2013 р. № 586-18 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 15.12.2013 р. № 222-18 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. із змін., внес. згідно із Законами України: за станом на 15.12.2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією [Текст]: Закон України від 18 квітня 2013 року № 221-VII // Голос України. — 2013. — № 90.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 434-IV із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду: за станом на 11.10.2013 р. № 5178-17 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо протидії хабарництву): пояснювальна записка до проекту Закону України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45520
7. Колесников О.А. Проблемні питання процесуального порядку тимчасового вилучення майна в ході огляду місця події / О.А. Колесников // Актуальні питання досудового розслідування слідчими органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики: тези доповідей: матеріали всеукр. наук.-практ. конф., (Дніпропетровськ, 18–19 квітня 2013 р.). — К., 2013. — С. 111–115.
8. Коментар до Конституції України / [В.Б. Авер'янов, В.Ф. Бойко, В.І. Бордюк та ін.]. — К.: Ін-т законодавства ВРУ, 1996. — 376 с.
9. Кримінальний процес: підруч. / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.; за ред. В.Я. Тація та ін.]. — Х.: Право, 2013. — 824 с.

10. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / [О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація та ін. — Х.: Право, 2012. — 768 с.
11. Мірошниченко Ю.Р. Арешт слідів кримінального правопорушення або всіх предметів, на яких вони збереглися, можна сприймати лише як курйоз [Електронний ресурс] / Ю.Р. Мірошниченко // Закон і бізнес. — 2013. — № 9 (1099). — Режим доступу: http://zib.com.ua/ru/14714-arest_sledov_prestupleniya_mozhno_vosprinimat_tolko_kak_kure.html
12. Смоков С.М. Окремі проблемні питання, які виникають при застосуванні норм нового КПК України [Текст] / С.М. Смоков // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. — 2013. — № 1 (5). — С. 110 — 115.

Резюме

В статье раскрыты проблемные вопросы применения мер по обеспечению уголовного производства по преступлениям в сфере получения неправомерной выгоды, а именно: особенности временного изъятия и ареста имущества, временного доступа к вещам и документам, а также предлагает пути преодоления существующих недостатков на законодательном уровне.

Summary

The author reveals the problematic issues of measures applying at criminal proceedings providing for illegitimate profit crimes, namely: the peculiarities of temporary withdrawal and property arrest, temporary access to things and documents, and offers the overcoming ways of existing shortcomings at the legislative level.

УДК 343.57

А.П. Сакаль, здобувач кафедри

Національна академія внутрішніх справ

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ВЧИНЕНИХ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИМИ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПУВАННЯМИ

У статті звертається увага на специфіку розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, що вчинені транснаціональними організованими злочинними угрупованнями. Розглядаються типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі розслідування, підкреслюється необхідність врахування їх транснаціональних ознак та окреслюються шляхи їх вирішення.

У структурі криміналістичної методики як у наукових розробках, так і при вирішенні практичних завдань, особлива увага приділяється початковому етапу розслідування злочинів. Початковий етап розслі-